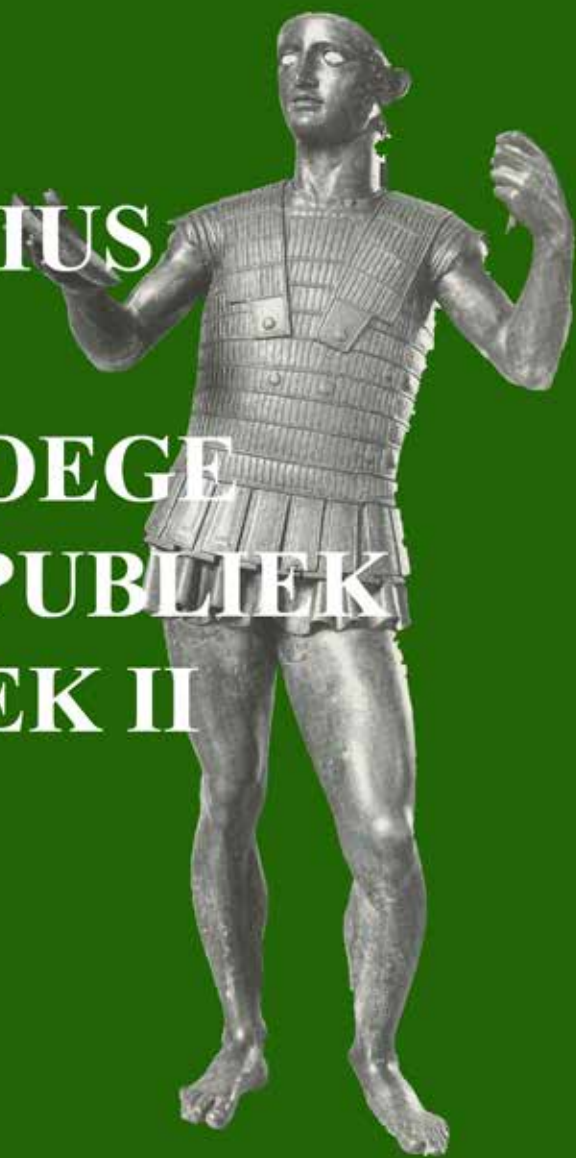

RENÉ VAN ROYEN

**LIVIUS
DE
VROEGE
REPUBLIEK
BOEK II**

Mars van Todi

HISTORISCH LEZEN

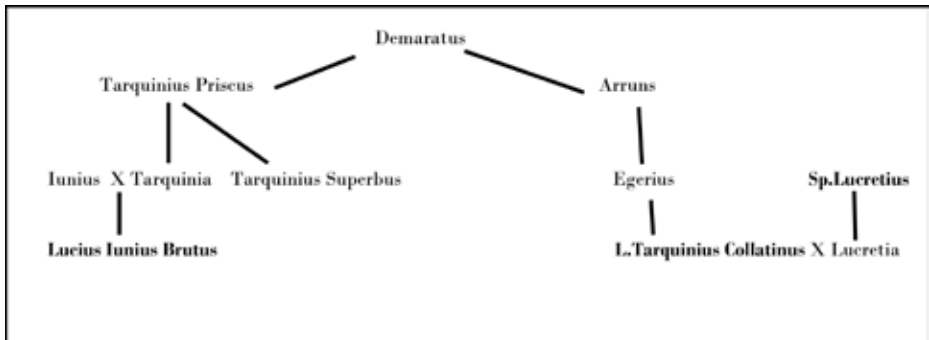
De bedoeling van dit college is ‘historisch lezen’. Daar bedoel ik mee dat je het Latijn niet alleen vertaalt maar er ook een historische interpretatie aan geeft. De teksten die ik daarvoor uitgekozen heb, komen uit boek II van Livius, *Ab urbe condita*. Zelf leefde Livius van 59 v.C. tot het jaar 17 van onze jaartelling. Zijn werkzame leven besteedde hij aan het schrijven van een Romeinse geschiedenis vanaf de stichting van Rome in 753 v.C. tot de tijd vlak voor zijn eigen dood. Toen Livius stopte met schrijven had hij 150 boekrollen van - omgerekend - elk zo’n 50 à 70 pagina’s tekst gevuld met Romeinse geschiedenis.

Livius biedt zijn materiaal aan op de manier van wat wij een kroniekschrijver noemen. Dat wil zeggen dat hij per jaar - ‘kroniek’ komt van het Griekse woord χρόνος dat tijd of jaar betekent - beschrijft wat er in Rome of met de Romeinen gebeurde. Deze manier van schrijven wordt ook wel annalistiek genoemd, naar het Latijnse woord ‘annus’ voor jaar. Maar Livius begint daar pas mee als het jaar 509 v.C. aangebroken is en de Romeinse stadstaat voor het eerst in zijn geschiedenis geregeerd wordt door twee consuls die voor dat jaar de hoogste ambtsdragers zijn.

Voor die tijd was Rome door koningen geregeerd en daarover gaat Livius’ boek I. De eerste koning Romulus had de stad in 753 v.C. gesticht en na hem waren er nog zes koningen aan het bewind geweest. De complete Romeinse koningstijd bestaat dus uit de regeringen van zeven koningen. De laatste van hen was Lucius Tarquinius die de bijnaam ‘Superbus’, ‘de arrogante’ kreeg. En aan zijn regering werd door het optreden van vier mannen een einde gemaakt. Zij kregen het volk van Rome mee toen ze besloten Tarquinius Superbus ‘buiten te sluiten’ en hem niet meer de stad binnen te laten.

Dit viermanschap bestond uit Lucius Iunius Brutus, Lucius Tarquinius Collatinus, Spurius Lucretius en Publius Valerius Publicola. Drie van deze vier mannen kwamen uit de directe omgeving van koning Tarquinius Superbus. De vierde, Publius Valerius Publicola, was een vriend van hen. In het genealogische schema dat nu komt, zie je hoe de drie mannen in termen van familierelaties verbonden zijn

met koning Lucius Tarquinius Superbus.

De belangrijkste initiatiefnemer was Brutus, een volle neef van de koning. De tweede man, Collatinus, was een achterneef van Superbus. Spurius Lucretius was ook een direct betrokkene bij de koninklijke familie omdat hij de vader was van Lucretia, de vrouw van Collatinus.

De aanleiding om de koning buiten te sluiten was de verkrachting van Lucretia door Sextus Tarquinius, de zoon van koning Superbus. Na het gebeurde vroeg zij haar man Collatinus te komen en iemand mee te nemen en ook haar vader. Collatinus nam Brutus mee en Lucretius kwam met Publicola. Aan hen vertelde Lucretia wat er gebeurd was en zij vroeg de mannen haar te wreken. Omdat ze de schande niet kon dragen maakte Lucretia daarna een einde aan haar leven.

Onder leiding van Brutus maakten de vier mannen bekend wat de zoon van de koning voor verschrikkelijks gedaan had. En vroegen de steun van de mensen om de koning af te zetten en niet meer in de stad Rome toe te laten. Daar stemden de Romeinen mee in en zo werden Brutus en Collatinus de eerste Romeinse consuls. En dat gebeurde in wat wij het jaar 509 v.C. noemen. Toen Tarquinius Superbus de stad niet meer in kon, vertrok hij in ballingschap naar elders. Maar duidelijk met de bedoeling om zijn positie met geweld te heroveren. Dit verhaal staat aan het slot van Livius' eerste boek.

Livius begint boek II direct nadat Brutus en Collatinus consul geworden zijn en dit zijn de eerste woorden:

Liberi iam hinc populi Romani res pace belloque gestas, annuos magistratus, imperiaque legum potentiora quam hominum peragam.

H	Liberi ... peragam
---	--------------------

Je ziet hier één hoofdzin waarvan het onderwerp ‘ik’ opgesloten zit in de persoonsvorm ‘peragam’. ‘Peragam’ is een overgankelijk werkwoord dat hier drie keer een lijdend voorwerp bij zich heeft: res (F9), magistratus (M9), imperia (N9).

liber adj., vrij; liber is een bijvoeglijk naamwoord van declinatie I-II, met een aparte M1-vorm ‘liber’. De F1 vorm is ‘libera’ en de N1 vorm ‘liberum’.

iam adv., reeds, hier betekent het ‘nu’

hinc adv., van hier afaan

res, rei (V) F, zaak; het meervoud ‘res’, zaken, gebeurtenissen, heeft in combinatie met het p.p.p. ‘gestas’ zo ongeveer de betekenis ‘de geschiedenis’.

gero III, gessi, gestum, handelen; rem gero ‘ik doe’, ‘ik tred handelend op’, ‘ik verricht een daad’.

magistratus, magistratus (IV) M, magistraat; een gekozen functionaris die met bestuurlijke staatstaak belast is.

annuus adj., jaarlijks of jaarlijks gekozen

imperium, imperii N, macht; je moet ‘imperia’ direct betrekken op de genitivus ‘legum’.

potens, potentis adj., machtig

perago III, peregi, peractum, behandelen

Quae libertas ut laetior esset proximi regis superbia fecerat.

H		proximi ... fecerat
BI	quae ... esset	

Het onderwerp van de hoofdzin is ‘superbia’ die de persoonsvorm ‘fecerat’ regeert. De bijzin wordt ingeleid door het onderschikkend voegwoord ‘ut’, ‘dat’. Dit voegwoord staat niet vooraan, maar verderop in de zin. In je vertaling moet je het dus helemaal naar voren halen. ‘Ut’ zet de persoonsvorm van de bijzin in de conjunctivus. Het onderwerp van de bijzin is ‘libertas’ dat de persoonsvorm ‘esset’ regeert.

quae libertas, relatieve aansluiting; vertaal of er staat ‘ea libertas’
 laetus adj., blij makend, positief
 fecerat, betekent letterlijk had gemaakt, maar betekent hier zo veel als had ervoor gezorgd. En waarvoor gezorgd was, staat in de bijzin die met ‘ut’ begint.

Nam priores ita regnarunt ut haud immerito omnes deinceps conditores partium certe urbis, quas novas ipsi sedes ab se auctae multitudinis addiderunt, numerentur;

H	Nam ... regnarunt			
BI		ut ... urbis		numerentur
BII			quas ... addiderunt	

Het onderwerp van de hoofdzin is ‘priors’ waar je ‘reges’ bij moet denken en dat de persoonsvorm ‘regnarunt’ regeert. ‘Ita’ fungeert als antecedent voor het voegwoord ‘ut’ dat de eerste bijzin inleidt. Het onderwerp van BI is ‘omnes’ dat zelfstandig gebruikt is en de persoonsvorm ‘numerentur’ regeert. In BI is ‘partium’ het antecedent waar de betreffende bijzin ‘quas ... addiderunt’ iets bij vertelt. Het onderwerp van BII is ‘ipsi’ dat de persoonsvorm ‘addiderunt’ regeert.

prior, prius adj., eerder
 regno I, regeren; regnarunt is hetzelfde als ‘regnaverunt’
 haud, ontkenning, bepaald niet
 immerito adv., onterecht, onverdiend
 deinceps adv., achtereenvolgens
 conditor, conditoris M, stichter
 urbs, urbis F, bedoeld is Rome

sedes, sedis F, woonplaats;

novas congrueert met sedes F9

ab se, 'se' is hier M10 omdat het 'ipsis (M10)' vervangt waar de zes koningen voor Superbus mee bedoeld zijn.

augeo II, auxi, auctum, vergroten

multitudinis is hier een genitivus objectivus

addo I, addidi, additum, toevoegen

numero I, tellen, rekenen, beschouwen als

neque ambigitur quin Brutus idem, qui tantum gloriae superbo exacto rege meruit, pessimo publico id facturus fuerit, si libertatis immaturae cupidine priorum regum alicui regnum extorsisset.

H	neque ambigitur			
BI		quin ... idem		pessimo ... fuerit
BII			qui ... meruit	

H	
BI	
BII	si ... extorsisset

De hoofdzin bestaat uit 'neque ambigitur', 'En er wordt niet aan getwijfeld'. Waar niet aan getwijfeld wordt, staat in BI die ingeleid wordt door het onderschikkend voegwoord 'quin', 'dat' en waar Brutus het onderwerp is dat de persoonsvorm 'fuerit' regeert. Deze 'Brutus' in BI is het antecedent voor 'qui' dat als betrekkelijk voornaamwoord het onderwerp is van BII en de persoonsvorm 'meruit' regeert. Aan het einde van BI volgt een nieuwe bijzin die ingeleid wordt door 'si' en waar het onderwerp 'Brutus' opgesloten zit in de persoonsvorm 'extorsisset'.

idem adj., bij Brutus

superbo exacto rege is een ablabs. met rege als M5 en exacto als congruerend deelwoord.

exago III, exegi, exactum, weggagen

mereo II, merui, meritum, verdienen; het lijdend voorwerp bij meruit

is tantum waar 'gloriae' F2 als bezitter bij hoort.

pessimo publico is N3 en een dativus finalis waarbij 'pessimo' het zelfstandig naamwoord is en publico het adj.

pessimum, pessimi N, ramp

sum pessimo is Latijns idioom voor 'ik ben een ramp'; letterlijk staat er 'ik ben tot een ramp'.

facturus (M1) is een deelwoord van de toekomst van 'facio' dat hoort bij het onderwerp dat opgesloten zit in 'fuerit'. En 'id (N4)', 'dat' is een privé-lijdend voorwerp bij 'facturus'.

immaturus adj., onrijp

alicui M3, komt van aliquis dat 'één' betekent.

extorqueo II, extorsi, extorsum, afhandig maken; als je iemand iets afhandig maakt, werkt dat als een werkwoord van geven; 'iemand' is dativus en meewerkend voorwerp en 'iets' lijdend voorwerp en acc.

regnum, regni N, heerschappij

historische vragen:

1. Welke twee eigenschappen zijn volgens Livius kenmerkend voor de Romeinse Republiek als staatsvorm?
2. Welke term gebruikt Livius zelf voor wat wij gewend zijn de Romeinse Republiek te noemen?
3. Op grond van welke argumenten kun je de actie van het viermanschap het beste een 'paleisrevolutie noemen'?

In de tekst die nu komt, denkt Livius na over wat er gebeurd zou zijn als, ... Een proeve van een contrafactuele analyse, zoals het heet. Maar zijn woorden laten wel zien hoe hij zelf denkt over de relatie tussen vrijheid en gezag. In de linkerkolom staat het Latijn en rechts ervan zie je mijn vertaling.

In de tekst zie je ook dat Livius gelooft dat de senatoren - de patres - de oudste echte Romeinen waren en dat de rest van Rome bestond uit mensen die van elders kwamen en in Rome hun nieuwe vaderland vonden. Het lijkt erop dat dit een gedachte is die later ontstaan is toen de senatoren als regerende stand dominant werden. Want in wat Livius zelf over de vroege koningstijd vertelt, spelen de senatoren geen rol van betekenis.

Quid enim futurum fuit, si illa pastorum convenarum-que plebs, transfuga ex suis populis, sub tutela inviolati templi aut libertatem aut certe impunitatem adepti, soluta regio metu agitari coepta esset tribuniciis procellis, et in aliena urbe cum patribus serere certamina, priusquam pignera coniugum ac liberorum caritasque ipsius soli, cui longo tempore adsuescitur, eorum consociasset? Dissipatae res nondum adultae discordia forent, quas fovit tranquilla moderatio imperii eoque nutriendo perduxit ut bonam frugem libertatis maturis iam viribus ferre possent.

Libertatis autem originem inde magis quia annum imperium consulare factum est quam quod deminutum quicquam sit ex regia potestate numeres.

Omnia iura, omnia insignia primi consules tenuere; id modo cautum est ne, si ambo fascēs haberent, duplicatus terror videretur.

H	omnia ... tenere
---	------------------

Het onderwerp van de hoofdzin is ‘consules’ die de persoonsvorm ‘tenuere’ regeren.

insigne, insignis N, onderscheidingsteken, symbool

tenuere komt van teneo II, tenui, tentum, houden en is gelijk aan ‘tenuerunt’.

H	id ... cautum est			
BI		ne		duplicatus ... videretur
BII			si ... haberent	

Het onderwerp van de hoofdzin is het onpersoonlijke ‘id’ dat de persoonsvorm ‘cautum est’ regeert. Bijzin I wordt ingeleid door het onderschikkend voegwoord ‘ne’ en het onderwerp is ‘terror’ dat de persoonsvorm ‘videretur’ regeert waar ‘duplicatus’ als naamwoordelijk deel bij hoort. Bijzin II wordt ingeleid door het onderschikkende voegwoord ‘si’, het onderwerp is ‘ambo’ die de persoonsvorm ‘haberent’ regeert waar ‘fasces’ als lijdend voorwerp bij hoort.

modo adv., alleen, slechts

caveo II, cavi, cautum, oppassen, opletten; hier betekent het ‘vermijden’. Als wij zeggen ‘ik vermijd dat...’, zegt het Latijn ‘caveo ne ...’ dat dus eigenlijk betekent ‘ik vermijd dat niet ...’. Maar dat ‘niet’ vertalen we in het Nederlands niet.

ambo, is een bijzonder telwoord dat ‘beide’ (M6) betekent. Hier is het zelfstandig gebruikt en betekent ‘beiden’ waarmee de consuls bedoeld zijn.

fascis, fascis M, roede, rietje, dunne stok. Het meervoud ‘fasces’ betekent ‘rietjes’ en daar is mee bedoeld een bundel rietjes die door middel van een linnen band bij elkaar gehouden worden en waar twee dubbele bijlen in gestoken waren. Dit ‘fasces’ laat je onvertaald en je zegt gewoon ‘de fasces’. De magistraat voor wie deze ‘fasces’ of ook wel ‘fasces cum securibus’, ‘rietjes met de bijlen’ gedragen worden, heeft de macht om een Romeins burger te geselen (met de rietjes) of te doden (met de dubbele bijl). De mannen die deze ‘fasces’ dragen, heten ‘lictores’ en zij zijn ook degenen die in opdracht van de magistraat geselen en doden.

duplicatus adj., verdubbeld

Brutus prior, concedente collega, fasces habuit; qui non acrior vindex libertatis fuerat quam deinde custos fuit.

H	Brutus ... <i>concedente collega</i> ... habuit.
---	--

H	qui ... custos fuit.
---	----------------------

Het onderwerp van de eerste hoofdzin is ‘Brutus’ die de persoonsvorm ‘habuit’ regeert die ‘fasces’ als lijdend voorwerp heeft.

prior adj., eerdere. Het Latijn zegt ‘prior’ en posterior’ wanneer van twee personen de ene de eerste en de andere de laatste is. In je vertaling moet je het Nederlandse idioom volgen. ‘Prior’ moet je hier zogenaamd ‘predicatief’ vertalen en dat wil zeggen ‘als eerste’.

concedente collega is een ablativus. Zie hiervoor les 36.

concedo III, concessi, concessum, toestaan, toelaten

collega, collegae M, collega; bedoeld is Collatinus die samen met Brutus consul is.

De tweede hoofdzin begint met ‘qui (M1)’ dat je omdat het om een relatieve aansluiting gaat, vertaalt alsof er ‘is (M1)’ staat. Bedoeld is ‘Brutus’.

acer, acris, acre adj. fel; dit is een bijvoeglijk naamwoord van declinatie III met een afwijkende M1 vorm: acer in plaats van acris.

vindex, vindicis M, verdediger

custos, custodis, bewaker

non acrior quam, betekent letterlijk ‘niet feller dan’. Dit is Latijns idioom voor ‘even fel als’.

Omnium primum avidum novae libertatis populum, ne postmodum flecti precibus aut donis regis posset, iure iurando adigit neminem Romae passuros regnare.

H	Omnium ... populum		iure ... regnare
BI		ne ... posset	

Het onderwerp van de hoofdzin is ‘Brutus’ die opgesloten zit in de persoonsvorm ‘adegit’. Van deze persoonsvorm hangt een dubbele AcI af. AcI één: ‘eos’ (dat je erbij moet denken) als acc. en ‘passuros (esse)’ als inf. Deze AcI hangt af van ‘adegit’.

AcI twee: ‘neminem’ als acc. en ‘regnare’ als inf. Deze AcI hangt af van ‘passuros’.

De bijzin wordt ingeleid door het onderschikkende voegwoord ‘ne’; het onderwerp van de bijzin is ‘populus’ dat opgesloten zit in de persoonsvorm ‘posset’ dat als lijdend voorwerp de inf. ‘flecti’ bij zich heeft.

omnium primum, wordt hier gebruikt als bijwoord ‘allereerst’. Er staat letterlijk ‘het eerste’ (primum N1/N4) van ‘alles’ (omnium N7). avidus adj., verlangend; waarnaar je verlangt, staat in het Latijn in de genitivus; hier ‘libertatis (F2)’

ne, onderschikkend voegwoord dat de persoonsvorm in de conj. zet, ‘opdat niet’

postmodum adv., later

flecto III, flexi, flexum, buigen; flecti is inf. pass. praesens.

regius adj., van de koning

ius iurandum N, eed; dit zelfstandige naamwoord bestaat uit twee delen; ius, iuris N, recht en het gerundivum ‘iurandum’ ‘gezworen moettende worden’ van iuro I, zweren. Zoals je ziet, staat iure hier in de N5 vorm en daar congrueert het gerundivum mee.

nemo, neminis N, niemand

patior III, passus sum (deponens), toestaan, laten

regno I, koning zijn, heersen

Romae (F2) is Latijns idioom voor ‘in Rome’.

Deinde quo plus virium in senatu frequentia etiam ordinis faceret, caedibus regis deminutum patrum numerum primoribus equestris gradus lectis ad trecentorum summam explevit, traditumque inde fertur ut in senatum vocarentur qui patres quique conscripti essent;

H	Deinde		caedibus ... explevit	traditumque ... fertur
BI		quo ... faceret		

H			
BI	ut ... vocarentur		
BII		qui patres	quique ... essent

Het onderwerp van de eerste hoofdzin is ‘Brutus’ die opgesloten zit in de persoonsvorm ‘explevit’ dat als lijdend voorwerp ‘numerum’ bij zich heeft. De eerste bijzin wordt ingeleid door het onderschikkende voegwoord ‘quo’; het onderwerp van de bijzin is ‘frequentia’ dat de persoonsvorm ‘faceret’ regeert dat ‘plus’ als lijdend voorwerp bij zich heeft.

Het onderwerp van de tweede hoofdzin is onpersoonlijk en zit opgesloten in de persoonsvorm ‘fertur’ waarvan een incomplete AcI afhangt met ‘id’ (dat je er bij moet denken) als acc. en ‘traditum (esse)’ als inf. De bijzin I wordt ingeleid door het onderschikkende voegwoord ‘ut’ dat de persoonsvorm in de conj. zet. Het onderwerp van de bijzin ‘zij’ zit opgesloten in de persoonsvorm ‘vocarentur’. Dit opgesloten onderwerp is het antecedent. Bijzin II wordt ingeleid door het betrekkelijk voornaamwoord ‘qui’ dat ook het onderwerp is en de persoonsvorm ‘essent’ regeert.

deinde adv., vervolgens

quo, opdat; onderschikkend voegwoord dat de persoonsvorm in de conj. zet

plus adj., vergrotende trap van multus adj. Hier zelfstandig gebruikt in de functie N4.

vis, vis F, geweld; meervoud ‘vires’ kracht of krachten; de genitivus ‘virium (F7)’ hoort bij ‘plus’ en vertelt daar wat bij.

frequentia, frequentiae F, aantal, bezetting

ordo, ordinis M, stand; de genitivus ‘ordinis (M2)’ hoort bij ‘frequentia’

senatus, senatus M, senaat; de vergadering van senatoren

caedes, caedis F, moordpartij, moord

deminuo III, deminui, deminutum, verkleinen, verminderen

primor adj., eerste; hier zelfstandig gebruikt ‘primoribus (M10)’.

equester, equestris, equestre adj., van de ruiters/ridders; dit adj. van declinatie III heeft een afwijkende M1 vorm: equester.

gradus, gradus (IV) M, rang, stand

lego III, legi, lectum, uitkiezen

summa, summae F, totaal

trecenti, 300; dit is een telwoord met naamvalsuitgangen, zie les 35.

De grote lijn in het stukje is ‘explevit numerum deminutum lectis primoribus ad summam’.

pater, patris M, vader; hier senator.

conscribo III, conscripsi, conscriptum, erbij schrijven.

historische vragen:

1. Wat is politiek gesproken de positie van het Romeinse volk ten opzichte van Brutus?
2. Wat maakt de eed die Brutus het volk laat afleggen duidelijk over het politieke stelsel van dat moment?
3. Wat zegt de aanvulling waar Brutus voor zorgt over de politieke positie van de senaat op dat moment?

conscriptos videlicet novum senatum, appellabant lectos.

H	conscriptos ... lectos
---	------------------------

Het onderwerp van de hoofdzin is ‘ze’ en dat zit opgesloten in de persoonsvorm ‘appellabant’. Livius bedoelt met het ‘ze’ zoiets als ‘de mensen’ of ‘men’. Van ‘appellabant’ hangt een driedubbele acc. af:

1. ‘lectos’
2. ‘conscriptos’
3. ‘videlicet senatum’.

appello I, betekent hier ‘noemen’ en ‘appello eum inimicum’ vertaal je